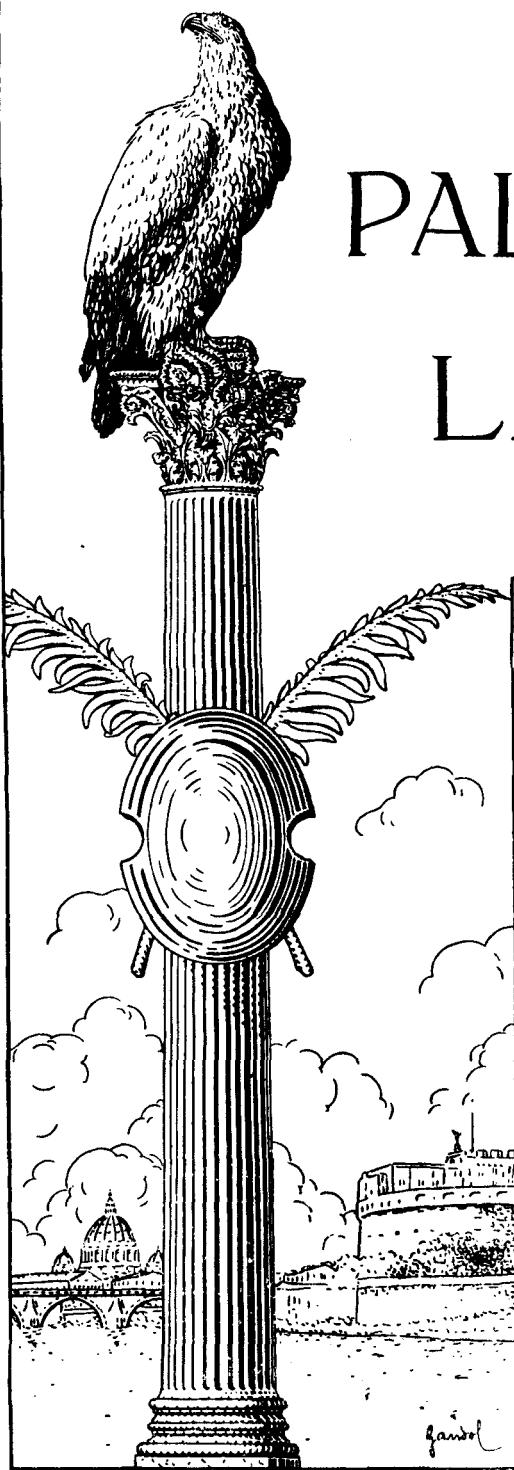

PALAEASTRA LATINA

S U M M A R I U M

- AD LICINIUM, (Rios)
- AD HORATIUM, (Martija)
- DE Q. HORATII F. OPERIBUS POET.
(Avenarius)
- CONLOQUIUM HORAT. INTER ET VERG.
(Sarmientos)
- HORATII VESTIGIA IN PRUDENTIO, (Martija)
- DE CARMINE SAECULARI, (Jiménez)
- AD MELPOMENEM, (Rios)
- AD VITAM BRATAM, (Rios)

Ordinarii atque Superiorum permisso

Ad Licinium

Romanus Rios, O. S. B.

Más sosegado vivirás, Licinio,
si ni te arrojas en los altos mares,
ni, de borrascas temeroso, apenas
dejas las costas.

Quien va buscando un aurea medianía
próvido evita sórdidos tugurios;
evita sobrio aulas suntuosas,
fuente de envidias.

Al pino esbelto más enfurecidos
vientos azotan; con más ruido caen
las altas torres, y al excuso monte
hieren los rayos.

Teme en el gozo, y en la pena espera
nueva fortuna el pecho equilibrado;
que el mismo Júpiter manda los inviernos
y él los ahuyenta.

No porque ahora mal te vaya, siempre
será lo mismo; a la callada musa
despierta Apolo alguna vez, y el arco
no siempre tiende.

En los apuros muéstrate animoso,
muéstrate fuerte; las hinchadas velas
juicioso amaina, si excesivos vientos
buenos la empujan.

Horatii carm. II, 10

*Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urguendo neque, dum procellas
Cantus horrescis, nimium premendo
Litus iniquum.*

*Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus teñi, caret invidenda
Sobrius aula.*

*Saepius ventis agitatur ingens
Pinus et celsae graviore casu
Decidunt turres feriuntque summos
Fulgura montes.*

*Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene praeparatum
Pedus. Informes hiemes reducit
Iuppiter, idem*

*Sobmovet. Non, si male nunc, et olim
Sic erit: quondam cithara tacentem
Suscitat Musam neque semper arcum
Tenait Apollo.*

*Rebus angustis animosos atque
Fortis adpare: sapienter idem
Contrabes vento nimium secundo
Turgida vela.*

NATUS DIE 8 M. DEC. ANNO ANTE CHR. 65

AD HORATIUM

(*Imitatio Horatii Carm. II, 20*)

Non usitata nec tenui volans
Penna, biformis per liquidum aethera
Vates, et in terris adeptus
Perpetuum sine morte nomen,

Salve, poësis Romuleae decus,
Dilecte Horati: Pieridum chori
Factus sacerdos, non obibis
Nec Stygia rapieris unda.

Jam Daedaleo tutior Icaro
Tu visis almae litora Americae,
Syrtesque Gaetulas canorus
Ales Hyperboreosque campos.

Te doctus Anglus, te cupide legit
Fortis Sygamber, Dacus et ultimi
Noscent Geloni, te peritus
Discit Hiber Rhodanique potor.

Bis saecla decem non tua carmina
Delevit aetas: spirat adhuc amor
Vivuntque commissi calores
Pindari et Archilochi Camoenis.

Excelse vates, non ego lauream
Qua fulgeat frons necesse sum potens,
Contentus huic quo celsus adstas
Fulcro hederam imposuisse laudis.
HENRICUS MARTIJA, C. M. F.

De Q. Horatii Flacci operibus poëticis

Post satis longam scribendi intercapidinem, qua etiam amicorum quorundam ciebamus admirationem —sed tempus non erat—, cogitare coepi, de qua re initium caperemus. Sed ecce; «Quid opus est deliberatione, inquam, cum in PALAESTRA LATINA mensis Junii Avenarius se ornaturum promiserit commentarium

nostrum elucubratiuncula Horatiana?» Tantum hoc vereor, ne ille Avenarius proferat, quae cum nemini nova sint, minus videantur lepida. Sed Baumgartnerum Jesuitam potissimum secutus narrare institui, quo Horatius ordine eas, quae extant poëses ediderit, et quem industriae ceperit fructum.

I

Q. Horatius Flaccus, libertino patre prognatus, admodum puer Venusia Apuliae Romam adductus est, ut ejus diligenter excoleretur ingenium. Hic Orbilio Pupillo praeceptore, instigante interdum fuste, edidicit Odysseam Livii Andronici. Annos natus undeviginti Athenas profectus litteris Graecis et philosophiae operam dedit. Sic non solum animus philosophorum praeceptis ad usum vitae conformatus est, verum etiam litteratorum consuetudine ad Romanorum ingenuam dignitatem addita est Graecorum gratia. Sed e medio cursu illorum studiorum, imperfecto Caesare, contra Antonium et Octavianum Brutum secutus est per Thraciam et Macedoniam. Brutus Horatium adolescentem, cuius ille probabat alacritatem et doctrinam, tribunum militum fecit. Sed cum Bruto ad Philippos

reflavisset fortuna et se summi exercitus duces ipsi interfecissent, pars militum se viatori dediderunt, pars fugerunt, in his Horatius. Paulo post, qui fugerant, proposita a triumviris rei impunitate, in Italiam plerique atque Romam remigraverunt. Etiam Horatius laborioso itinere Romanum venit. Ibi interim mortuus erat pater, nullis reliatis facultatibus, Venusinum praedium assignatione agrorum amissum erat, nulla jam mentio erat ejus quem gesserat tribunatus. Amor urbis in qua primum animus puerilibus disciplinis eruditus coepitus erat, Horatium Romae retinuit exspectantem, uter triumvirum, Antonius an Octavianus, nam Lepidi minor auctoritas erat, superior esset discessurus, suspicantem fortasse Octavianum divino nomine destinari servatorem imperii et restitutorem civilis ordinis et litterarum.

II

Principio ut victimum compararet apud aerarium publicum scriptum quaestorium fecit. Tum temporis temptare coepit Musam:

... paupertas impulit audax
Ut versus facerem (Epist. 2, 51).
In lucem prodierunt primae saturae
et epodi, anno a. Ch. n. 38. Quae cum

probarentur celeberrimis urbis poëtis Vergilio et Vario, ab his commendatus est Maecenati, magno illi bonarum artium fautori et patrono, qui Horatio anno 33 praedium donavit in montibus Sabinis. Circiter annum 30 novae saturae securiae sunt, omnino octo. Deinde Horatius plausu incitatus eorum qui de poëtica facultate ejus judicare possent, imitari coepit lyrica metra Graecorum. Septem fere annis elaboravit tres priores libros carminum. Deinde reversus ad hexametrum scribere coepit epistolas poëticas. Et scripserat viginti, in his ad Maecenatem duas. Cum ipse Augustus cuperet sibi id genus opus inscribi, Horatius ei exponit, quid de poësi sentiret universa. Accedens similis de litteraria occupa-

tione ad Florum epistula et epistula ad Pisones, faciunt librum alterum epistularum, qui editus est circiter annum decimum. Anno 17 jussus ab Augusto scripsit carmen saeculare. Et quas praeterea per occasionem fecerat odas quarto lyricorum libro collectas edidit.

Hoc igitur ordine prodierunt Horatianae poëses.

SATURÆ decem (*bic est prior saturarum liber*) anno 38,

SATURÆ octo, posterior liber anno 30,

EPODON liber eodem fere tempore,

LYRICORUM libri tres anno 23,

CARMEN SAECULARE anno 17,

LYRICORUM liber quartus anno 13,

EPISTULARUM libri duo circiter annum 10.

III

Sed jam accipe, quid de singulis generibus judicent prudentes. Horatius coepit scribere saturas imitatus Lucilium, qui ei videbatur homo facetus doctusque, sed parum in ornando diligens. Hoc igitur ei propositum erat, ut, quae suarum saturarum argumenta delegisset his meliorem quam Lucilius daret formam. Et tamen poëtae nomen se his versibus mereri negat ipse:

«neque si quis uti nos», scribat
«*Sermoni propiora putas bunc esse poëtam*».

Et vere hi sermones *macanis*⁽¹⁾ Hariri vel hodiernis elucubrationibus, quae «feuilletons» dicuntur similiores sunt, quam majori poësi. Quam etiam jejunus parcusque visus sit Horatius, qui pro triginta saturarum libris Lucilii, qui tum

extabant edidisset prius decem, post omnino octo! Sed qui leget hos pedestrium argumentorum sermones, poëtam fuisse deprehendet hominem natura praeditum perspicacissima, quem nihil rerum humanarum fugiat. Nam illis paucis saturis tibi amplectitur totam fere vitam urbanam et rusticam, litteras et artes res publicas privatasque et suas cum hominibus omnium necessitudines. Quidquid denique in sermonem cadere potest, his saturis tangitur, praeterquam provinciam politicam. Nam consulto declinat, quibus refricari posse viderentur cicatrices, extimulari cupiditates parum etiamtum extictae. Sed omnibus se locis saturarum poëta se praebet hominem mentis bene sanae, hilarem, perfacetum. Non adeo

(1) *Macani* voce Arabicæ sunt concessus vel confabulationes. Sunt autem poësos genus, quod non ad strictum metro, sed plenum homocotyleutis, permiscetur poëmaticis et xenigmatis et est quasi quadam lascivientis rhetorices palaestra. Hac arte in primis floruit Hariri, cuius vita continetur annis 1054 et 1122.

philosophus, quae sint caelestia relinquit in medio, terrestria prudenter moderatur. Quas videt vitae recte instituendae rationes parum firmo stant illi fundamento, et illorum temporum corruptio nonnullis locis saturarum et ceterorum carminum ita nuda promerget, ut omnia tuto in manus adolescentulorum dari non possint. Rursum qui his poëmatis sermocinatur non modo rerum humanarum peritissimum se offert, qui etiam cum summis viris conversari sciat, qui calleat consuetudines militum, artificum, agricultorum, nobilium, sed doctum quoque se hominem probat litteris Graecis et Latinis, memorem poëtarum priorum, poëticí apparatus ita potentem, ut ante eum neminem. Ipsi sermonibus scribendis linguam et formam augens saturam fecit artificium; proscripta metri varietate hexametrum retinens huic generi licentiam Lucilii legitima adstrinxit forma. Multis locis saturarum et epistolarum facile agnoscas poëtam notantem vitae humanae pugnas, crebro tangentem amoenitates naturae, etiam ad majus plectrum idoneum esse. Et hoc quidem judicat Alexander Baumgartner S. J. sacerdos in eo opere quod de monumentis litterarum totius mundi edidit. Operae pretium est cognoscere, quod judicium scripsit duobus saeculis ante in «Bibliotheca rhetorum» Gabriel Franciscus Le Jay, ejusdem ordinis sodalis: «Plena sunt tam ipsius saturae, quam epistolae documentis egregiis, quibus virtutum omnium et moratae vitae fundamenta continentur. Regnat ubique amoenitas et urbanitas quaedam, quibus saturae acerbitatem temperat sic, ut monendo placeat et ridendo castiget. Nemo aulicus tam comis et in aucupanda principum gratia solers,

in fabulis facetus, festivus in praecepcionibus, in rebus maxime seriis admirabili lepore semper et acuto sale conditus. Reprehenderunt in eo quidam simplicitatem stili et nimiam in scribendo negligentiam. At id ipsum affectasse visus est, dum saturas suas sermones inscripsit, quasi nihil a familiari sermone different, neque propter elucubrata ejusmodi poëmata referendum se inter poëtas censuit... Ceterum vel in pedestri sermone quem seftatus est tam fuit cultor diligens Latinae puritatis, ut ad eam nullus accesserit.»

Etiam in epodis est poëta linguae et formae potens. Hoc genere Archilochum imitatus est, sententiis tamen minus acerbis. Sunt autem omnino septemdecim carmina, quorum nonnulla Catullianis sordibus foedata displicant. In plurimis homo est sana mente et jucunda alacritate. Cum saturae tribuisse hexametrum, in epodis primum trimetrum iambicum alternis sequente iambico bimetro adhibuit, ex qua vicissitudine versuum horum carminum cognomen exstitit, quoniam epodus est brevior ille versus, qui longiori quasi accinitur. Postea etiam alia metra assumens hoc studebat, ut sermonem Latinum, firmum illum quidem, sed parum flexibilem, Graecorum modis appetaret. Et hoc ille primo, ut diximus praestitit, in epodis.

Tum elegantes Sapphus strophas et Aleaei et Anacreontis Latinae poësi vindicare coepit, et tanta arte ad Romanorum linguam transtulit, ut exemplorum structuram, elegantias, numeros non modo aequiperaverit, verum etiam illa Graecorum carmina, quae praeter pauca interierunt, posteritati quodammodo representaverit. Et erat sibi Horatius

conscius rem propositam feliciter successisse. Itaque prima oda ipse lyricis se vatibus inserit, oda tertia libri quarti se musarum amores pangit, oda postrema hujus collectionis prioris gloriatur monumentum se exegisse aere perennius. Neque minus fidenter in quarto libro, quem edidit decem annis post tres priores, pollicetur de consequente se gloria:

Romae principis urbium

Dignatur suboles inter amabiles

Vatūm ponere me choros,

*Et jam dente minus mordeor in
[vidō. (4. 3.)]*

Quem tum praetereuntes digitis monstrabant Romanae fidicen lyrae, postremo carmine gloriam istam Musae attribuit et gratias agit Caesari Augusto, per quem et vitae cultus et artes revixissent. Eodem carmen saeculare spectat. Horatius ceteros antiquorum temporum lyricos praecedit multitudine rerum et conformatioe orationis. Praestent nonnulli hoc vel illo genere. Raro noster magnitudinem attingit Pindari: sed interdum habet Horatius, quae frustra quaeras in Pindaro, et cum ceteris Graecis, quorum pauca extent fragmenta ne comparari quidem potest.

I V

Ex multis Horatii carminibus tamquam ex speculo elucet, qualis animus fuerit contemplantis vicissitudinem anni temporum vel inconstantiam rerum, frumentis casu laetiore aliquo, vel solitudine ruris, amoenitate naturae, festiva celebratione. Nos pueri saepe calentes labore interpretandi cavillabamur nihil Horatium pangere, nisi vini potationem et amores puellarum. Sed non juste nos quidem. Nam illa vini cantica non tam plena sunt Bacchi, quam Alcae vel Anacreontis, et multo sunt festiviora. Hic suadentur pocula, cum mutantur tempora anni, cum dies festi subeunt privatae vitae vel publicae, cum proficiscuntur vel reverterent amici, cum nuntiatae victoriae sunt, cum res superioris vitae postulavit. Non facile nascitur in arido poësis: sic Horatius calice temperato nonnunquam humectare oportuit amici ineptias. Nunquam in his poculis effusa regnat libido bibendi, sed vina jucundiores faciunt convivii concessus. Quae

Maecenati et quae Virgilio inscribuntur odae, perpetua erunt monumenta verae amicitiae. Amoribus autem, quibus alii poëtae, quibus Catullus propemodum solis ingenium consecraverunt, Horatius ne quartam quidem partem assignavit. Pleraque horum non in honeste scripta, ludus poëticus potius videntur esse, quam impetus animi. Si non sequitur in hac re sensum Christianum, qui fuerit ante Christum, tamen abhorret ab illa morum perversitate, quae jam tum temporis subrebat familias, subrebat pudicum amorem et omnino verecundiam. Quam ille hanc libidinosam licentiam insectatur illa praeclara oda sexti libri tertii, cuius initium est:

*Delicta majorum immeritus lues
Romane...*

Profecto qui hominem, festivum novabit, nunquam contendet morum censorum fuisse Flaccum. Si tamen oratione acerrima invicitur in istam lasciviam, qua erat prudentia praeditus nativa, in-

tellegebat hoc malo serius ocius interitum populi Romani robur, ruituram mollem imperii, et laudi tribuendum Horatio est, quod homo vere Romanus ausus est exitium praedicere. Si non et ipse ad majora ascendit, causam praecipuam recte putaveris fuisse, quod neglecta religione patria, receptis peregrinis moribus et vitae cultu, introductis perniciosis philosophorum doctrinis, Epicureorum maxime et eorum, qui a nobis nominantur sceptici, mirum quantum opiniones hominum confundebantur. Horatius et ipse scepticus «parcus deorum cultor et infrequens» sentiebat, quantum interesset ad servandum populum Romanum, servari deorum cultum; itaque non semel dis antiquis in carminibus honorem tribuit. Immo credas ut Ciceronem sic Horatium suspicatum esse unum esse aliquod numen supremum, cum legis quibus ille verbis pinxit majestatem Jovis:

...Scimus ut impios
Titanas immanemque turmam
Fulmine sustulerit caduco,
Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, et urbes regnaque tristia
Divosque mortalesque turbas
Imperio regit unus aeque. (3. 4.)

Non ille Ovidianus fuit «tenerorum lusor amorum». Horatio amores ars fuit. Ars poética illi lux erat et gaudium vitae: ars poética eum ex ignobilitate generis ad familiaritates principum virorum sublevaverat, haec ei suppeditabat, in quibus digne occuparet ingenium, haec ei mundum illustriorem faciebat, haec eum in vitae humanae casibus consolabatur. Hunc musae amore fuisse verum appareat ex odis, quibus Musam affatur, et hoc amore longe praecedit illos lusores amorum, poetas eroticos.

Idem si quibusdam locis negat se, levioris vitae vatem, laudes canere velle Augusti, cavendum, ne ad verbum accipiatur eae voces. Nam duodeviginti odis gloria celebratur Augusti, gloria urbis. In illis sunt illae sex longissimae, artificiosissimae, elatissimae Romanorum odae, lyricae poëeos gemmae, quas non dubites componere Pindaro. Si minus sint canorae, magis sunt perspicuae, et magis presse fusae. Non hic equi, non beati equorum possessores laudantur, sed resurgent majestate rei, qua nulla in orbe extitit major, antiquae Romae eveciae ad fastigium gloriae.

V

Hic accipe quae de praestantia Horatii lyrice proponit, quem supra commemoravimus Le Jay. «Neminem habuit», inquit, «inter Latinos, quem imitaretur, neminem qui ipsum imitando sit assecutus. Hoc testatur Quintilianus, qui Horatium fere solum esse dignum, qui legi possit, profiteri non dubitat. Nam, inquit, et insurgit aliquando, plenus est jucunditatis et gratiae, et variis figuris et ver-

bis felicissime audax. Is enimvero sic omnem lyricae poëeos laudem et gloriam complexus est, ut cum in odarum suarum libris nihil ad absoluti operis perfectionem desiderandum, tum nihil vel severiori criticae reprehendendum reliquerit. Dices virtutes omnes lyrici carminis quasi facto agmine ad ornandam Horatii musam confluxisse: tam felix ac varius in argumentis, tam solers

in illis tractandis ac magnificus, tam gravis in sententiis, tam moratus in documentis videri solet, adeo maiestatem carminis cum lepore rerum, gravitatem cum risu et joco puritatem sermonis cum elegantia conjungit sic, ut Graecorum poëtarum nemini cedere dicendus sit. Eos certe, qui inter Graecos maxime floruerunt, Sappho quidem et Anacreontem, suavitate et gratia spectabiles, Pindarum vere sublimitate commendatum, non modo aequasse omnium paene criticorum judicio visus est. Liceat hic addere ad Horatii commendationem Julii Scaligeri judicium, qui duarum inprimis odarum, quarum altera sic incipit: «Quem tu Melpomene semel» (4. 3.) altera: «Donec eram gratus tibi» (3. 9.) ita suavitate capiebatur, ut diceret: «Quarum similes malim a me compositas quam Pythioniarum multas Pindari et Nemeonicarum. Quarum similes malim composuisse quam esse totius Tarraconensis rex.

Non tamen Horatio contigit, ut plebi Romanae universae præfaceret operosae lyrae suae artem. Non pauci literati homines sui poëmatis assentationem vulgi captabant, vulgus malebat laudare et legere poëtas antiquos, Plautum, Tententium, Caecilium, Naevium, Ennium, Livium Andronicum. Vulgo odae Horatii nugae putabantur, quibus nemo magnus poëta esset: copiosiore plectro celebraret Caesarem Augustum. Ridebat has imperitorum voces Horatius, sed

paulatim a lyrico genere recessit, qui etiam in carminibus parcus, diligens, accuratus fuisset. Pauca post annum aetatis quadragesimum composuit carmina, sed ad hexametrum revertit et ad sermones, quibus deinceps formam dedit epistolae. Sed ne hujus quidem generis prodigus prius viginti poëmata edidit, postea duo cum epistula Pisonum. Pauca igitur opera, si numerum spectas, sed arte absoluta adeo, ut hae epistolae similium operum ad haec usque tempora exempla manserint. Sunt autem vel verae epistolae, vel occasionis poëmata, vel commendationes, vel philosophiae ejus munera. Sunt fabulationes metricae, sed in quibus singulis singula vel plura carmina lyrica deprehendas condita salibus et facete dictis. Duabus postremis prioris libri elucubrationibus Maecenati et Libro suo inscriptis ipse, quid de litterarum sui temporis statu judicet, et qualis ipse fuerit, posteris aperit: suo merito factum esse, ut varietas formarum Graecarum transferretur Romam, se fuisse corporis exigui, praecanum, solidibus aptum, irasci celerem tamen ut placabilis esset.

Posterioris libri epistolae literatoriae dici solent quibus agnoscimus, quae fuerit condicio literarum illo tempore, et quae doctrina poëtica omnis. Certe epistula Pisonum nihil in eo genere plenus est, breviarium haec est intelligentiae artium.

VI

Talis fuit Horatius, talis est Horatiana poësis. Usque ad finem saeculi duodevicesimi inconcussa stetit Horatii gloria: fuisse unum ex maximis lyricis

omnium temporum. Ex tanto gradu de trudi coepitus est, ex quo praeferriri coepit poësis Graeca, ex quo philologorum labor singula fere verba Horatii ad

Graeca exempla reducere conatus est, ex quo levior poēsis popularis anteponi consuevit viliori poēsi artificiose.

At nūquam vera Horatii gloria interibit. Romani certe summum esse lyricum suum existimantes, vixdum mortuum in ludum puerorum introduxerunt, in scholis stetit humanitatis ad hanc aetatem, amicus mansit non paucorum viorum post scholae annos. Nemo poēta alius doctis viris toties est in ore, quoties Romanae fidicen lyrae. «Animae dimidium meae», «Tu ne quaesieris», «Dulce et decorum est pro patria mori», «Quid agis, dulcissime, rerum», «Aequam memento rebus in arduis servare mentem», «Hinc illae lacrimae», «Sunt certi denique fines» sescenta alia id genus mutuari solemus ab Horatio et fontis fartasse ignari. Erat cuidam ex condiscipulis meis consuetudinaria vox: «Tutus bos etenim rura perambulat». Etiam hodie cantatur illud «Integer vitae scelerisque purus», et hodie multi interpretantur vel explicant opera Horatii.

Si haec scholarum consuetudo magnitudinem et autoritatem Horatii testatur, quid? illud quanti faciendum putabimus, quod hunc ducem seuti sunt ad unum omnes lyrae Latinae moderatores reliqui? Fatetur se didicisse ab Horatio ille, cui jure Germanorum Horatio inditum cognomen est, Jacobus Balde Alsata; fatetur Casimirus Sarbievius Polonus; fatetur Johannes Santolius Parisiensis, fatentur tot alii veteres et recentes lyrici sibi ad Parnassum praeisse Horatium. Quo etiam magis dolendum reor hos poētas lingua et poētica conformatioe coryphaeo illi pares aut suppare, rerum magnitudine longe illo superiores, in loculamentis vel in arcis majorum bibliothecarum computrescant, non committantur manibus nostris et studiosae juventuti, quia non sunt, qui Horatio non defuit, Maecenates, quorum largitionibus illa opera imitatorum Horatii denuo mandentur typis. Haec Flacci anniversaria illos imprimis digne celebrare censeo, qui operum suorum esse statuant suis nobis facultatibus copiam facere horum Horatii imitatorum.

VII

Sed antequam finem facio dicendum esse videtur, ubi Horatius carmina elaboraverit sua. Maecenatis, ut diximus, liberalitate anno 33 adeptus in Sabinis finibus praedium, plurimum vixit in suo praedio, aut Tibure, ubi Maecenati domus erat, Horatio, ut videtur, conducticia habitatio, aut Romae, in colle Esquilino, ubi parvam domum habebat non longe ab aedibus sitam fautoris sui. Interdum curandae valetudinis causa bali-

neas adiit, Bajas praeter ceteras. A Maecenate traditus Augusto est, qui eum plurimi faciebat, et saepe invitavit, ut Romae esset, ut aliquod apud se delegaret munus, postremo ut scriba privatus esset; sed nullis condicionibus rure suo dimotus est. Valetudine haud ita firma jam dudum afflictatus mortuus est anno aetatis quinquagesimo septimo prope modum expleto, V. Kal. Dec. anno ante Chr. n. octavo.

ANDREAS AVENARIUS, S. V. D.

C O N L O Q U I U M

Horatium inter et Vergilium.

- H.—Aequum sane est te de varietate disserere qui Eclogas tuas condidisti lautitiis Theocriti plenas. Georgica perjucundis scatent descriptionibus; omnem exornas commovesque naturam. Uno verbo lucidus ordo in Aeneida, magni Homeri vis et sublimitas ubique nitent.
- V.—At ego ejus vestigiis continenter institi.
- H.—Non ita cum Didonis amores depinxisti. De tuo librum quartum omnino dedisti. Nec possumus similiter tibi quidquam laudis detrahere, vividius enim quam Homerus in Odisea spirituum evocationem, Aeneae decensum ad inferos adumbrasti.
- V.—Postremos libros ad unguem non polivi; meis erat in optatis eos adeo incomptos non relinquere. Sat tibi manifestum est, me eos ignibus a mandandos dedisse.
- H.—Pro dolor, si perfecisses! Hoc quidem esset tuae quam maximae modestiae signum. Liquido constat Georgicorum auctorem etiam Aeneidam absolvere potuisse. Quam rem minus considero quam ingenii virtutem, totius rationem operis, vim ac descriptionum audaciam. Ut verum dicam, siquid prohibet quomodo aequalem cum Homero te praebas, hoc est, quod excultior, mollior sollertiaque ac minus simplex, validus ac sublimis appareas; namque ille uno calami ductu omnem prae oculis naturam tradit.
- V.—Tibi confirmo quidquam de natura me prompsisse ut voluptati indulgerem populi magnificis rebus et mollibus dediti, omnibusque quae ad urbanitatem spectant. Homerus lectoris non meminisse videtur ut in omnibus naturam depingeret; in hoc ei primas cedo.
- H.—Tu semper ille comes es Vergilius, qui aegre prodit in Augusti regiam. Libere dixi quid de tuis operibus senserim. Tu vero quid de meis sentias praescribe mihi; putasne me nullam spem frugis melioris facere?
- V.—Multi sunt, mea quidem sententia, odarum loci qui tuo non respondentes consilio, facilime demipoterant, nihilque oratio amitteret venustatis. Non me praeterit quanam in odis animi elatione sit opus; attamen multa sunt quae apta animi elatio minime requirit. Nemo umquam adeo rectum, sicut tu, adhibuit verborum usum, ut aptum vocabuli redderet sensum, sed breviter et egregie. Callida saepe junctura verbum reddidisti novum. Attamen non omnia sponte procedunt.
- H.—Nihil mirum, si adeo aequus judex carmini concentum efflagitas. Nihil tuis dulcius ac numerosius versibus. Ipse rithmus pectora emollit fletumque movet.
- V.—Alium omnino ode exigit rithmum; quem semper attigisti meoque ampliorem.
- H.—Sed non nisi operosa parvus carmina finxi. Rejeci quod minime rectum erat, rectique regulas indixi. Nihil autem exegi tuo magno operi simile.
- V.—Equidem, dulcissime Horati, diu est jam cum nos mutuis prosequimur laudibus. Nihil adeo juvenibus indecorum est. Age, mittamus ista.

R. SARMIENTOS
vertit ex Fenelonii operibus

HORATII VESTIGIA IN PRUDENTIO

Facturusne operaे pretium essem, ut Titi Livii verbis utar, de Venusino poëta si scripsisseм. nec satis sciebam nec, si scivissem, dicere ausus essem; quippe qui, quoт et quam docti viri pluribus vel libellis vel plenis voluminibus, cum summatim de Horatii vita, ingenio, poësi, tum de singulorum poëmatum indeole singillatim disse-ruissent, non ignorarem. Animum tamen induxi disputare de Horatii vestigiis in Prudentio, sive de Prudentio Horatii imitatore, quo utriusque poëtae pagani et Christiani ingenium poëticum et propria virtus clarius appareat. Haud parvum influxum exercuit Horatius in scrip-tores, maxime poëtas, qui posterioribus saeculis in unaquaque natio-ne floruerent.⁽¹⁾ Sed inter poëtas antiquitatis Romanae quos Horatium evolvisse et in commodum suum vertisse appetet, unus omnium certis praestare videtur Prudentius, adeo ut a Bentley Horatii com-men-tatore appelletur *perpetuus nostri imitator, magnus imitator Flacci, Christianorum Maro et Flaccus.*⁽²⁾

Aurelii Prudentii Clementis nomen egregium et poëticas facul-tates, neminem ex lectoribus ignorare arbitror. Nobili genere natus Caesaraugustae vel Calagurri, non enim est apud historicos con-sensus⁽³⁾, Flavio Philippo et Fl. Salia Coss. (a. 348 p. Ch.), experrecti ingenii et ad omnia summa natum mature se probavit. Nam brevi e rhetorum scholis egressus, in primis dicendi peritus, declamatoriis exercitationibus totum se dedit. Bis provinciae, forsitan Tarraconensi, praefuit et ad aliud munus militare honorificentissimum a Theodo-sio Imperatore est evenctus, ut ipse fatetur:

*Tandem militiae gradu
Evectum pietas principis extulit,
Adsumptum proprius stare volens ordine proximo*

(Praefat. v. 19-21)

Romam veniens, martyrum cineres veneratus est, quorum ges-te dein carminibus celebravit. *Nix capit is, ut ipse pulcre narrat* (Praefatio v. 27), eum monuit ut ab aula se abdicaret, rebusque divinis animaeque saluti impensis vacaret. Quo anno obierit non liquet.

Anno circiter 405 carmina sua collegit ediditque, praemissa Praefatione poëtica, qua paucis vitam suam delineat et argumentum operum designat (v. 34-42):

(1) Cf. **Showermann**. *Horace and his influence*. Boston, 1932. **Menéndez Pelayo**. *Horacio en España*, Madrid, 1885 (Colección de Escritores Castellanos, t. XXXIII). **Curcio**. *Quinto Oracio Flacco studiato in Italia dal sec. XIII al XVIII*. Catania 1913.—(2) **Bentley**, *ad Hor. Carm. II*, 15. etc.—(3) **Tonina, Barthet**. *Aurelio Prudencio Clemente. Estudio biográfico crítico* (La Ciudad de Dios, t., 58, 59).

*Atqui fine sub ultimo
Peccatrix anima stultitiam exuat:
Saltem voce Deum concelebret, si meritis nequit.*

*Hymnis continuet dies
Nec nox ulla vacet quin Dominum canat:*

(*Cathemerinon liber*)

*Pugnet contra haereses, catholicam discutiat fidem,
(Poëmata didactica, Apotheosis, etc.)*

*Conculcerat sacra gentium,
Labem, Roma, tuis inferat idolis
(Psychomachia, Contra Symmachum)*

Carmen martyribus devoveat, laudet Apostolos.

(*Peristephanon liber*)

Prudentium «poëtarum Christianorum principem, unum vere poëtam lyricum post Horatium et ante Dantem»⁽¹⁾, lectione et imitatione classicorum, Horatii praecipue, multum profecisse constat. «Nullum enim fuit penitus, ait Bruno Coloniensis,⁽²⁾ studiorum liberalium genus in omni Graeca vel Latina eloquentia, quod ingenii sui vivacitatem aufugeret».

Dicemus primum de arte metrica Prudentii cum Horatiana comparata; deinde de aliquibus locis in quibus Prudentius Horatium pre oculis habuerit.

I

In arte Prudentii metrica nonnulla Horatii vestigia reperire possumus, cum potenti fecunditate ingenii Prudentiani conjuncta. Transacto Augusti saeculo, metrica Latina quasi aliquid vietum erat, et Horatii traditio poëtica penitus deperdita videbatur. Postiores poëtae solummodo versibus jam evulgatis utebantur, ut hexametro dactylico, pentametro, iambico trimetro, hendecasyllabo. Strophae Aeolianae in Statii *Silvis* et in choris tragoeдиarum Senecae inveniuntur, multis tamen admixtis licentiis.

Aliunde poëtae Christiani, populi eruditioνem praecipue intendentis, rythmos quaerebant populares. S. Ambrosius et Hilarius dimetro iambico utuntur.⁽³⁾ Paulinus Nolanus sapphicis etiam strophis congaudet. At ingenium poëticum Prudentii manebat Horatianam traditionem suscitare novisque metris augere. Et quemadmodum Venusinus metra a poëtis Graecis usurpata indoli sermonis Latini, Romanaeque aptavit proprietati, novisque etiam versus invenit, ut sap-

(1) Menéndez Pelayo, *Heterodoxos*, II, p. 20.—(2) Cit. ab Arévalo, prol. Edit. p. 209, Romæ, 1788.—(3) Quatuor tantum hymnas ut vere genuinos hodierna critica tribuit Sto. Ambrosio: *Aeternae rerum Conditor, Deus creator omnium. Jam surgit hora tertia, Deus Redemptor gentium.*

phicum majorem et iambelegum: idem de poëta Hispano dicendum, qui poësim lyricam Romae suscitat, ab Horatio multa metra desumit, suis temporibus accomodans, ingenii divite vena alias versuum species adinvenit.

Ecce metra ab Horatio mutuata:

Hexametrum $\bar{\text{v}}\text{v} | \bar{\text{v}}\text{v} | \bar{\text{v}}\text{v} | \bar{\text{v}}\text{v} | -\text{v}\text{v} | --$ adhibitum in carminibus epicis-didacticis.

Iambicum trimetrum $\bar{\text{v}}\text{-} | \text{v}- | \bar{\text{v}}\text{-} | \text{v}- | \bar{\text{v}}\text{-} | \text{v}-$ (Cathemerinon, VII, Peristephanon X, etc.)

Iambicum dimetrum $\bar{\text{v}}\text{-} | \text{v}- | \bar{\text{v}}\text{-} | \text{v}-$ (Cath. I, II, IX, XII; Per. II, V)

Iambicum Dim. Catalecticum $\bar{\text{v}}\text{-} | \text{v}- | \bar{\text{v}}\text{-} | -$ (Cath. VI).

Asclepiadeum minus $-- | -\text{v}\text{v} | -\text{v}\text{v} | -\text{v}\text{v}$ (Cath. V).

Glyconeum $-- | -\text{v}\text{v} | -\text{v}\text{v}$ (Perist. VII).

Archilochium majus $\bar{\text{v}}\text{v} | \bar{\text{v}}\text{v} | \bar{\text{v}}\text{v} | -\text{v}\text{v} | -\text{v} | -\text{v} | -\text{v}$ (Perist. XIII).

Alcaicum $\bar{\text{v}}\text{-} | \text{v}- | -\text{v}\text{v} | -\text{v}\text{v}$ (Perist. XIV).

Notatu dignum est omnes hos versus separatis exhibitos esse a Prudentio, strophis scilicet monocolis, in quo ab Horatio differt, qui alios aliis admixtos usurpavit. Invenimus etiam in Prudentio praeter hendecasyllabum Catullianum (Cath. IV), tria metra ejusdem propria, saltem apud classicos non inventa:

Trochaicum tetrametrum catalecticum:

$-\text{v} | -\bar{\text{v}} | \text{v} | -\bar{\text{v}} | -\text{v} | -\bar{\text{v}} | -\text{v} | -$

quod postea in poësi rhythrica religiosa maximum locum habuit, spreta tamen syllabarum quantitate, et accentu rhythmico servato:

Scripta sunt caelo duorum | martyrum vocabula.

Aureis quae Christus illic | adnotavit litteris

(Per. I, 1, 2; cf. Cath. IX)

Dactylicum dimetrum catalecticum $-\text{v}\text{v} | -\text{v}\text{v} | -\text{v}\text{v} | -$

Germine nobilis Eulalia

Mortis et indole nobilior (Per. III, 1, 2, cfr. Cath. III).

Anapestum dimetrum catalecticum $\bar{\text{v}}\text{-} | \bar{\text{v}}\text{-} | \text{v}\text{-} | -$

Deus ignee, fons animarum,

Duo qui socians elementa... (Cath. X, 1, 2)

Systemata seu strophae mixtae Horatianae occurunt in Prudentio quae sequuntur:

Systema Pythiambicum alterum, quod constat hexametro heroico et iambico trimetro:

Historiam pictura refert, quae tradita libris

Veram vetusti temporis servat fidem (Per. IX, 19, 20)

Sapphicum prius, tribus sapphicis minoribus et adonico:

Plena magnorum domus Angelorum

Non timet mundi fragilis ruinam,

Tot sinu gestans simul offerenda

Munera Christo

(Per. IV, 5-8)

Iambicum, trimetro et dimetro iambico:

Est vera secta? te magister, consulo,

Rectamne servamus fidem?

An viperina non cavemus dogmata

Et nescientes labimur?

(Apoth. Praef. II)

Archilochium quartum, constans archilochio majore et trimetro iambico catalektico:

Festus Apostolici nobis redit hic dies triumphi,

Pauli atque Petri nobilis cruento

(Per. XII, 3-4)

**Hipponacteum, constans dimetro trochaico et trimetro iambico, utso-
que catalektico:**

Inmolat Deo Patri,

Pius, fidelis, innocens, pudicus,

Dona conscientiae

Quibus beata mens abundat intus (Epilogus, 1-4)

In *Praefatione* ad opera omnia Prudentius systema tristicum adhibet, elementis Horatianis coalescens, sc. glycaneo, asclepiadeo minore et majore:

Bis legum moderamine

Frenos nobilium reximus urbium;

Jus civile bonis reddidimus, terruimus reos (Praef. 16-18)

Prudentius ubicumque metris utitur Horatianis, ejusdem Horatii sequitur traditionem, sive in basi spondaica metrorum lyricorum, sive in caesurarum regularitate. «Jam vero, ait Müller, cum Graeci lyrici in basi versuum glycaneorum, pherecrateorum, asclepiadeorum, cum trochaeo principali promiscue adhibuerint spondeum, iambum, pyrrichium, et voluissent primam et quintam syllabam alcaicorum quartamque sapphicorum ancipitem sive, ut veterem dixerit, communem, Horatius omnia firmata spondeis sub severiore legem revocavit. Praeterea cum idem caesuras, quae longioribus versibus undecim syllabarum sive plurium, a paucissimis et vix dignis memoria exemplis si recesseris, semper voluit adesse incisionem fixam certamque»⁽¹⁾ Sic in glycaneo basis in utroque poëta ubique spondaica. (Cf. Perist. VII), Horatius (Carm. I, 15, 36) habet: *ignis Ilia-
cas domos, sed vix recte, ut notat Wollmer.*⁽²⁾ In asclepiadeo etiam

(1) Müller, *De Metris Horatianis* (in edit. minore, p. VII, Teubner).—(2) Wollmer, in edit. majore. *Conspedus metrorum*, p. 335.—(3) Schiller, *Metres lyriques d'Horace*, p. 71, Paris, 1883.

semper. (Cf. Cath. V, Hor. Carm. I, 1, etc.) In alcaico fere semper in Horatio. (Cf. tamen Carm. I, 39, 9) *pr̄emant Calena falce quibus dedit Fortuna vitem*, et id. 17, *fr̄ui paratis et valido mihi; in* Prudentio semper, cf. Perist. XIV, *Passio Btae. Agnetis.*

In producta caesura alcaica poëta Hispanus etiam cum Horatio convenit. In Venusino caesura brevis rarissime occurrit,⁽³⁾ et in hujusmodi exemplis, ut notat Bergman,⁽¹⁾ agitur de *t* aut *r*, quae litterae (lege a Ritschl et Fleckeisen stabilita), antiquitus longae erant, praecedente vocali longa. Ita Ennius: *Quae nunc te coquit et versat in pectore fixa;* et etiam: *Noenum (non enim) rumores ponebat ante salutem.*⁽²⁾ In Prudentio duo exempla reperiuntur caesurae brevis: Perist. XIV, 9 *Mortis deinde gloria liberae.* (Id. 91), *Exutus inde spiritus emicat.* Haec exempla regulae generali non obsistunt, quia in mente poëtae re quidem vera cesurae longae sunt; siquidem «apud Prudentium longa fit syllaba metrica, duabus consonis sequentibus, etiamsi consonae in sequenti verbo sint»,⁽³⁾ quod in allatis exemplis accidit.

At de Horatii in metricam Prudentianam influxu satis est superque dictum. Ad ulteriora veniamus.

II

Si Prudentii carmina attente legerimus, hoc statim luce clarius apparebit, poëtam Christianum Venusini poëmata diligenter evoluisse, ejusque textum in conscribendis carminibus præ oculis habuisse. Commentatores utriusque poëtae hanc Prudentii ab Horatio dependentiam notarunt. Obbarius⁽⁴⁾: «Ceterum Prudentius poëtas veteres, Vergilium, Horatium, Juvenalem, alios saepius ante oculos habuisse constat». Hertzius⁽⁵⁾: «Interim hoc constat, a Prudentio per pleraque carmina Horatii rationem habitam esse» Jam igitur Prudentii editores Horatium, Horatii editores Prudentium ad partes vocaverunt, sed nullus ita ut diligentiam peculiarem imitationi Prudentianae adcuratius investigandae impenderet, praeter Hermanum Breidt⁽⁶⁾, cuius tamen investigationes incertis fulciuntur fundamentis, quia ejus tempore nondum bene cognitus erat genuinus Prudentii textus. Postquam vero Johannes Bergman consilio et auctoritate Academiae Vindobonensis commentarium scripsit *De codicis Prudentianorum generibus et virtute* (Vindobonae, 1908), et praincipue postquam idem editionem critice definitivam instruxit,⁽⁷⁾ tuto in investigatione procedere licet.

(1) Bergman, *Quæst. Horat. Ad Hor. Carm. III, 5, 17* (Acta et Comment. Univ. Dorpat. 1921).—(2) Ennius, cit. a Cicerone, *Cato Major de Senecl. 1 et 4* (Aschendorffs Klassiker-Ausgaben, Münster, 1948).—(3) Müller, *De re metrica poetarum latinorum*, p. 164, Lipsiae, 1894.—(4) Obbarius, *Edit. Prudent. XVI*, Tübingae 1845.—(5) Hertzius, *Analekt. ad Carm. Hor. Historiam (Index lectionum in Univ. Vratisl. per auctatem 1880 habendarum, IV, p. 27)*.—(6) Breidt, *De A. Prudentio Clemente Horatii imitatore*, Heidelbergae, 1887.—(7) Bergman, *Aurelii Prudentii Clementis Opera (Corpus Script. Eccl. Latinorum, t. 61)* Vindobonae, 1926.—De Codicibus cf. *Proleg. in edit.*, II; Mommsen, *Carmen Codicis Parisini 808* (Hermes, IV, p. 352 sq.).

Ecce duo antiquissimi codices quibus J. Bergman editionem Prudentii criticam illustravit: *Codex Parisinus*, (vulgo *Puteanus*) qui in Bibliotheca Nationali Parisina asservatur, n.º 8084 manuscriptorum Latinorum signatus, et saec. VI exaratus; decus est et ornamentum illustrissimae illius Bibliothecae. Alter codex est *Ambrosianus*, saeculo VII exaratus in monasterio Bobiensi, ut videtur, et in Bibliotheca Ambrosiana Mediolanensi (lat. D 36) asservatus. Ambo codices mutili sunt, sed major pars operum Prudentii in iis invenitur. Ad compleendas Parisini et Ambrosiani lacunas, Bergman adhibet aliorum codicium auctoritatem, «quae, ait, magni aestimanda est». Hujusmodi sunt: *Cantabrigiensis*, Colleg. Corporis Christi, (n.º 223, s. IX), *Dunelmensis* (Bibl. Cathedr. B. 49, s. X) *Vaticanus* (Reg. 392, s. X) et alter *Parisinus* (Bibl. Nat. lat. 8035, s. X).

Sequentes Prudentii textus cum Horatianis parenthesi inclusis conferantur:

Cathemerinon, III, 158. *Impavidas lupus inter oves
Tristis obambulat.*

(*Hor. Carm. III. 18, 13. «Inter audaces lupus errat agnos».*)

Cath. V. 1. 4. *Inventor rutili, dux bone, luminis
Lucem redde tuis, Christe, fidelibus.*

(*Hor. Carm. IV, 5, 5. «Lucem redde tuae, dux bone patriae»*)

Id. v. 51. *... ille volantia*

Praefigit calamis spicula Gnostiis

(*Hor. Carm. I, 5, 17. «... calami spicula Gnosti
Vitabis».*)

Apoth. 390. *O nomen praedulce, mihi lux et decus et spes
Praesidiumque meum.*

(*Hor. Carm. I, 1, 20. «O et praesidium et dulce decus meum».*)

id. 952. *Est operaे pretium nebulosi dogmatis umbram
Prodere.*

(*Hor. Sat. IV. 4, 63. «Est operaе pretium pernoscer...»*)

Peristeph. III, 152-153. *Crinis odorus et in jugulos
Fluxerat involitans umeris.*

(*Hor. Carm. IV, 10, 3. «Et quae nunc umeris involitant... comae»*)

Contra Symm. II. 389. *... metuenda pericula vitet.*

(*Hor. Epist. II, 1, 136. «metuenda pericula petent.»*)

Peristeph. X, 505. *Carnis voluptas omne per nefas ruit.*

(*Hor. Carm. I, 9, 23. «Gens humana ruit per vetitum nefas»*)

Prudentium carmina Venusini p[re] oculis habuisse adeo patet, ut ex lectione poëtae Christiani ad veram et genuinam Horatii lectio[n]em saepius venerint commentatores;⁽¹⁾ praesertim cum codices Pru-

(1) Bergman, *Quæst. Horat.* p. 4 (Acta et Comment. Univ. Dorpat. 1921).

dentiani Parisinus 8084 et Ambrosianus D. 36 multo sint antiquiores codicibus Horatianis (*Bernensi* 363, *Vaticano Reg.* 1703, *Parisino* 10310, saec. IX).

Aliqua lectoribus exempla paebeamus:

Hor. Carm. I, 3, 19, *Qui vidit mare turgidum.*

Editiones Blandini, Cruquii et Mülleri habent *turbidum*, sed editio critica Vollmeri *turgidum*, quae lectio confirmatur Prud. Perist. V, 467:

«*Quae turgidum quondam mare
Gradiente Christo straveras.*»

Hor. Carm. I, 34, 35 . . . *nunc retrorsum*

*Vela dare atque iterare cursus
Cogor relectos.*

Heinsius et Bentley legunt *relectos*. Nunc Prudentium audiamus, Apoth. 103:

«. . . perque atavos cursum *relegente* vetustos.»

Hor. Carm. III, 23-9-12

*Nam quae nivali pascitur Algido
Devota quercus inter et ilices
Aut crescit Albanis in herbis
Victima Pontificum securis
Cervice tinguit.*

Omnis codices afferunt *securis*, praeter Harleianum 2725 (saec. IX); variae conjecturae auctorum *securim*. Hujusmodi correctores fallebantur, perperam intelligentes *securis* pro nominativo singulari, cum sit accusativus pluralis; *securis* (Vollmer), *secures* (Müller).

Nunc vero cf. Prud. Apoth. 460

«*Pontificum festis ferienda securibus illic
Agmina vaccarum steterant...*»

Exempla supersunt; sed ne longius hoc studium protrahatur, finem hic facio scribendi exoptans cum cl. Laurentio Riber,⁽¹⁾ ut Horatius Christianus ad aulas Hispanas a quibus tam injuste exulat, cum honore quem in aureis saeculis habuit, revertatur. De Prudentio enim praecipue cogitabat magnus ille Lud. Vives, cum in *Epist. de ratione studii puerilis*⁽²⁾ scriptum reliquit: «Sunt et Christiani poëtae quos jucundum fructuosumque erit legere... qui multis in locis possint cum quovis veterum certare, elegantia carminis dico, nam rebus tanto sunt superiores quantum bona malis praestant, humanis divina».

HENRICUS MARTIJA, C. M. F.

(1) Riber: *El Poeta Aurelio Prudencio en las Aulas* (El Debate, 16 sept. 1935).—(2) Vives. *Opera omnia*, t. I, p. 269, Valentiae, 1782.

De Carmine Saeculari Q. Horatii Commentarium

PUERI ET PUELLAE SIMUL

I

*Phoebe silvarumque poteras diana
lucidum caeli decus, o colendi
semper et culti, date quae precamur
tempore sacro,*

*Febo y tú Diana, que en los bosques reinas,
del cielo antorchas, adorables siempre,
siempre adorados, escuchad los ruegos
en estas fiestas,*

Phoebe: idem ac postea Alme Sol= Apollo, deus solis, lucis et musicæ. — Diana: filia Jovis et Latonae in eodem cum Apolline partu. Dicitur etiam Lucina, Luna, Proserpina, cet. — silvarumque: notetur haec feminea caesura, quae in tribus odarum libris vix invenitur, in quarto vero et in C. S. saepius adparet. In C. S. Hanc feminineam caesuram invenies etiam in vv. 1, 14, 18, 19, 35, 39, 43, 51, 53, 54, 55, 58, 59, 61, 62, 70, 73, 74. — potens: adpositum Diana ut; «Sic te diva potens Cypri...» (1). — lucidum caeli decus: displicet Hermanno hoc loquendi genus,

*....; sed improvisa leti
vis rapuit rapietque gentes (5)*

*Quo nihil majus meliusve terris
fata donavere bonique divi.
nec dabunt. (6)*

Prima dicte mihi, summa dicende Camoena (7)

Culti, quia cultus Apollinis et Dianaë multiplex fuit et longe lateque difusus praesertim in Graecia et Asia: hinc tempia et oracula Milenati, Lesbi, Antiochiae, Romæ, Cajetae, Formiis, Gabliis,

II

*quo Sybillini monuere versus
virgines leetas puerosque castos
dis, quibus septem placuere colles,
dicere carmen.*

*en que los versos sibilinos mandan
que niños castos y escogidas niñas
los dioses canten que los siete montes
siempre estimaron.*

pro quo dicendum fuerat, ait, «lucida caeli decora»; ita enim Horatius (2). Castorem et Pollucem plurali numero «lucida sidera» appellat; at postea (3), «clarum Tyndaridae sidus» ulla sine hesitatione scribit. Atque revera nomen adpositum casu tantum concordat, minime genere aut numero; unde dicere potuit Ovidius (4): «Quid meruere boves, animal sine fruade dolisque?». — o colendi semper et culti: quibusdam tritum quid ac vulgare haec locutio videtur; sed hunc loquendi modum Latinis poëtis placet atque in primis Horatio nostro:

*....; sed improvisa leti
vis rapuit rapietque gentes (5)*

*Quo nihil majus meliusve terris
fata donavere bonique divi.
nec dabunt. (6)*

cet. Celebriora fuere templum et oraculum Delphorum, Clari, Thebarum cet., Romae aedes Palatina ab Augusto eretæ, cuius erat cultum Apollinis fovere utpote qui Apollinis filius habitus est (8).

(1) Cfr. Od. I. 3, 1. — (2) Od. I. 3, 2 — (3) Od. IV, 8, 32 — (4) OVID Metam. 15, 120. — (5) HORAT Od. II, 13, 20 — (6) HORAT Oda IV, 2, 38 — (7) HORAT Epist. I, 1, 1. — (8) Surr. Octav. Caesar Aug. 94.

Apollinis cognitio Romae inde a Tarquinii temporibus fuit ut tradit Livius I, 56 et V. 15; Verg. Aen. VI. 36.—*Colendi:* Dianam enim idem ac Lunam, Apollinem idem ac Solem in omnibus ethniciis populis historia cultos esse probat et colendos ratio aliquo modo suadet; ut nempe Luna rore nocturno calorem Solis temperet, Sol vero humiditatem Lunae ad generationem terrae accendat, atque hac ratione fruges proveniant omniaque gignentur atque accrescant. — *tempore sacro:* festis diebus, qui decimo quoque anno atque centesimo magna sollemnitate peragi solebant. — *Sibyllini versus:* h. e. libri. In antiquis annalibus memoria super libris Sibyllinis haec prodita est, quam tradit Gellius. Noct. Att. I, 19. «Anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum regem adiit novem libros ferens, quos esse dicebat divina oracula; eos velle renundare... Mulier nimium atque immensum poposcit; rex derisit. Tum illa tres libros ex novem demit et ecquid reliquos sex eodem pretio emere vellet regem interrogavit. Sed Tarquinius id multo magis risit. Mulier ibidem statim tres alios libros exussit atque id ipsum denuo placide rogat ut tres reliquos libros eodem illo pretio emat. Tarquinius ore jam serio atque attentiore animo fit..., libros tres reliquos mercatur nihil minore pretio quam quod erat prelium pro omnibus. Sed jam mulierem tunc a Tarquinio dicens postea nusquam loci risam constitit. Libri tres sacrarium conditi Sibyllini appellati; ad eos quasi ad oraculum quindecimviri adeunt, cum di immortales publi-

III. PUERI

Alme Sol, curru nitido diem qui
promis et celas aliusque et idem
nasceris, possis nihil urbe Roma
visere majus.

*Alme sol, tú que en reluciente carro
muestras el día, sin mudar mudando,
y el día ocultas, superior a Roma
nada ver puedes.*

ce cunsulendi sunt» (1). —virgines lectas puerosque castos: Pueri requirebantur numero ter novem praetextati, nobiles, patrimi et matrimi totidemque puellae atque ejusdem generis qui seorsim diis Urbis carmina concinerent; quod constat ex monumento Lud. Saec. vs 147: «sacrificioque perfecto pueri (X) XVIII quibus denuntiatum erat patrimi et matrimi et puellae totidem carmen cecinerunt». Idemque testatur Zosimus (2, 5): τρις ἐνέα παιδες ἐπιφανεῖς μετὰ παρθένων τοσύτων ὄμνους ἀδουσι. Atque hoc quid sacram et ab antiquitus religiose in pompis sollemnibus servatum uti declarat Livius: «Carmen, ait, praeterea ab iter novenis virginibus cani per urbem fesserunt donumque Junoni reginac ferrī» (a. U. C. XXXI, 12) «utum septem et viginti virgines, longam induitae vestem, carmen in Junonem Reginam canentes ibant» (a. U. C. XXVII, 37). —Dis: omnibus nempe diis a populo Romano quocumque cultis; tam preces Apollini et Diana media toribus et «salutis auguribus» directe fundebantur (2). —septem placuere colles: Aventinus, Capitolinus, Cælius, Esquilinus, Palatinus, Quirinalis, Viminalis. Qua re septicollis Roma est appellata. Additi postea duo, Vaticanus et Janiculus. —monuere... virgines... dicere carmen: rectius sane dixisset: monuere ut virgines lactae puerique casti carmen dicerent dis quibus ..

In carminis proodo tum pueri tum puellae universe dixerunt: «date quae precamur». Jam singuli chori singulæ certasque suscipiunt preces.

IV. PUELLAE

Rite maturos aperire partus
lenis, Ilithyia, tuere matres,
sive tu Lucina probas vocari
seu Genitalis:

*Blanda Ilitía, por las madres mira,
tú blanda siempre en los maduros partos
ora Lucina apellidarte quieras,
o Alumbradora:*

(1) Cfr. etiam Plin. Nat. Hist. XIII, 13 (27). —(2) Cfr. Tibullum II, 5, vv. 11-15.

Alme Sol: almus est adjectivum poetum significans id quod vitam vel nutrit vel quoquomodo praebet aut tuerit. Itaque de diis dicitur qui vitam victumque dare hominibus creduntur.— promis et celas: aperis diem oriens, claudis recedens.— aliasque et idem nasceris: antithesis poetica, quae diverse ab auctoribus explicatur. Torrentius haec habet: «alius videri potest vel quia alio cottidie loco oritur, vel quia non semper eodem vultu vel quia oriens lucem, occidens tenebras fert vel ob vicissitudinem temporum, cum tamen unus itemque nunquam ipse mutetur» (1). Scholia Antiqua Porphyronis «ad illud videtur retulisse, ajunt, quod idem quidem sol renovans diem, aliis esse videtur» (2). Cervantes imitatorum Horatii dixerimus cum ait: «O perpetuo descubridor de los antípodas... tú que siempre sales y aunque lo parece nunca te pones» (3).— majus urbe Roma: Est enim Roma, quae origines suas consecravit et ad deos retulit auctores» (4). Atque «non sine causa dii hominesque hunc urbis condendae locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges devehantur, quo maritimi commeatus accipiuntur, mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium ex-

ternarum, regionem Italiae medium, ad incrementum urbis natum unice locum» (5). Roma fuit praeterea «lux orbis terrarum et arx omnium gentium» (6); «cui par est nihil et nihil secundum» (7) et «tantum inter caput extulit urbes, quantum lenta solent inter viburna cupressi» (8). «Omnia, ergo, Romanae cedent miracula terrae. Natura hic posuit quidquid ubique est» (9).— rite maturos aperire: Cur, interrogat Ritter (op. c.) a magnitudine Urbis ad Dianam parturientibus lenem transitur? Quia ut feliciter proveniat curavit Ilityia. Hanc precari puellas mox matrum munere functuras, minime pueros liquet. Adverbium «rite» alii cum adjetivo maturos alii vero cum verbo aperire rectius conjungunt, in quo illud adverbium magis quam in adjetivo requiritur: aperire partus: detegere, in lucem edere, proferre. Ordo est: Ilithyia, tu quae lenis es rite profert maturos partus.— Ilithyia: a Graeca voce significante venio, orior; quod invocata veniat in subsidium parientium: i. e. ac Diana, Juno Lucina, Luna, Genitalis. Ilithyia vox est quattuor syllabarum ut patet in hoc versu, sed hoc fit ope synaeresi cum i graecum vocalis semper sit, numquam consona: e. g. i-o-ni-cus, i-am-bus Ovidius loco simillimo hujus quartae str. praebet (10):

*Parce precor, gravidis, facilis Lucina, puellis
Maturumque utero molliter aufer onus.*

V. PUERI

Diva, producas subolem patrumque
prospères decreta super jugandis
feminis prolisque novae feraci
lege marita,

*Aumenta, oh diosa, nuestra prole, atiende
a los decretos del senado sobre
casar las hijas, y a la ley fecunda
en nuevos hijos;*

(sequitur)

VI. PUELLAE

certus undenos deciens per annos
orbis ut cantus referatque ludos
ter die claro totiensque grata
nocte frequentes.

*Y que la vuelta estatuida de años
cientos y diez traiga y el cantar y el juego
en días claros y apacibles noches
tres celebremos.*

J. M. JIMÉNEZ, C. M. F.

(1) Q. Horatius Flaccus cum eruditio L. Torrentii commentario. Antuerpiae, 1608. Carmen Sac. pp. 396-404.
—(2) Scholia Ant. in Q. Horatium, Vol. I, Porphyronis commentum. Rec. A. Holder Ad Aen. Pontem, 1894.—
(3) Quijote, P. II, 45.—(4) Liv. I, praef. —(5) Liv. V, 54.—(6) Cic. 4, Cat. 6.—(7) Martial. 12, 8.—(8) Verg. Ecl. I.—(9) Propert. 3, 21, 17.—(10) Fast. 2, 451.

Ad Melpomenem

Romanus Rios, O. S. B.

Levanté un monumento
perenne, más que el bronce,
Más alto que en real sitio
las excelsas pirámides;
Que ni voraces lluvias,
ni el ábrego impotente
Destruir nunca puedan;
y ni la innumerable
Serie de luengos años,
ni el huir de los tiempos.
No todo moriré;
de mi ser mucha parte
Burlará a Libitina.
En fama iré medrando
Con loor siempre nuevo
en futuras edades,
Mientras el Capitolio
con la callada virgen
Para los sacros ritos
el pontífice escale.
Yo, célebre de humilde,
seré siempre alabado
Porque a la estrofa itálica
el verso eolio traje;
Donde Aufido violento
desahoga sus iras,
Y Dauno, el pobre en aguas,
reinó en pueblos salvajes.
Sufre, ilustre Melpómene,
mi orgullo bien legítimo,
Adquirido con méritos
de asiduidad constante,
Y complacida ciñe
con el lauro de Delfos
Mis sienes inmortales.

Horatii carmina III, 30

*Exegi monumentum
aere perennius
Regalique situ
pyramidum altius,
Quod non imber edax,
non aquilo impotens
Possit diruere
aut innumerabilis
Annorum series
et fuga temporum.
Non omnis moriar
multaque pars mei
Vitabit Libilitinam;
usque ego postera
Crescam laude recens,
dum Capitolium
Scandet cum tacita
virgine pontifex.
Dicar, qua violens
obstrepit Aufidus
Et qua pauper aquae
Daunus agrestium
Regnavit populorum,
ex humili potens,
Princeps Aeolium
carmen ad Italos
Deduxisse modos.
Sume superbiam
Quaesitam meritis
et mibi Delphica
Lauro cinge volens,
Melpomene, comam.*

AD VITAM BEATAM

Romanus Rios, O. S. B.

Feliz aquel, que, lejos de negocios
 Como la gente antigua,
 Libre de toda usura, con sus bueyes
 Su heredad se cultiva.
 Ni, soldado, el clarín fiero despiértale,
 Ni tiembla en mar bravía;
 Y el foro y los umbrales suntuosos
 De los grandes evita.
 Bien entrelaza con los altos álamos
 Las vides ya crecidas
 Y los ramos inútiles podando
 Les presta nueva vida;
 O bien otea la vacada errante
 Por la olmeda escondida.
 Ya la exprimida miel en límpias ánforas
 Recoge, o sus ovejas ya trasquila;
 O ya, cuando el otoño ufano eleva
 Su cabeza lucida
 Por encima del campo, coronada
 Con frutas exquisitas
 ¡Cómo goza al coger las injertadas
 Peras de dulce almíbar
 Y los racimos de uvas, que aventajan
 A la púrpura misma—
 Y a tí, Priapo, al darlas, y a Silvano,
 Al que guarda las viñas!...
 Recuéstase sobre el tupido césped
 O bajo añosa encina,
 Mientras bajan las aguas de altos montes
 Y quéjanse las aves en la umbría,
 E invitan al reposo murmurando
 Las fuentes saltarinas.
 Mas, al invierno, cuando airado Júpiter
 Lluvias y nieve envía
 Acosa acá y allá a los jabalíes
 Con copiosa jauría
 Hacia las recias mallas; o suspende
 En la ligera horquilla
 La red que engaña a los glotones tordos
 Ve en el lazo cogidas
 Tímidas liebres y extranjeras grullas
 Cual grata recompensa a sus fatigas.
 ¿Quién del amor no olvida con todo ello
 Las apremiantes cuitas?...

Horatii Ep. II

*Beatus ille qui procul negotiis,
 Ut prisca gens mortalium,
 Paterna rura bobus exercet suis
 Solutus omni fenore,
 Neque excitatur classico miles truci,
 Neque horret iratum mare,
 Forumque vitat et superba civium
 Potentiorum limina
 Ergo aut adulta vitium propagine
 Altas maritat populos,
 Aut in reducta valle mugientium
 Prospectat errantes greges,
 Inutilesque falce ramos amputans
 Feliciores inserit,
 Aut pressa puris mella condit amporis,
 Aut tondet infirmas oves;
 Vel cum decorum mitibus pomis caput
 Autumnus agris extulit,
 Ut gaudet insitiva decerpens pira
 Certantem et uvam purpurae,
 Qua muneretur te, Priape, et te, pater
 Silvane, tutor finium.
 Libet jacere modo sub antiqua ilice,
 Modo in tenaci gramine.
 Labuntur altis interim ripis aquae,
 Queruntur in silvis aves,
 Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
 Somnös quod invitet leves.
 At cum tonantis annus hibernus Jovis
 Imbres nivesque comparat,
 Aut trudit acres binc et binc multa cane
 Apros in obstantes plagas,
 Aut amite levi rara tendit retia,
 Turdis edacibus dolos,
 Pavidumque leporem et advenam laqueo
 [gruem
 Jucunda captat praemia.*

Pues... ¿qué, si de la casa y dulces hijos
 La honesta mujer cuida—
 Cual del ágil pullés la esposa, negra
 Del sol, cual la sabina?...
 Al llegar el marido fatigado
 El sacro hogar de seca leña atiza;
 En los setos el hato alegre encierra
 Para ordeñar las ubres bien henchidas;
 Del tonel saca el vino añejo, y pone
 La mesa con las más sanas comidas.
 Causarme no podrían más deleite
 Ni las ostras Lucrinas
 Ni mero o rodaballo, si furiosa
 Tempestad levantina
 De invierno, a nuestro mar los arrojare;
 Ni el ave peregrina
 Africana, ni el francolín de Jonia
 Más gusto me darían
 A mi vientre al bajar, que la aceituna
 De las ramas cogida
 Cargadas del olivo; o la acedera
 Por el prado esparcida;
 O las malvas del campo que al enfermo
 Son grata medecina;
 O la tierna cordera degollada
 En los festivos terminales días,
 O el cabrito del cruel lobo arrancado
 A la carnicería.
 Y mientras como, cuánto el ver alegrame
 Las ovejas solícitas
 Que vuelven al redil ya repastadas;
 Cuál los bueyes caminan
 Arrastrando la esteva del arado
 Con lentitud cansina;
 Ver en torno a la llar resplandeciente
 Cómo trabaja activa
 La multitud de esclavos, el enjambre
 de las mansiones ricas.

Así se habla el buen Alfio, el usurero,
 Y ya de labrador quiere hacer vida;
 Todo el dinero a medio mes recoge...
 Y en préstamo lo da a los quince días!...

*Quis non malarum, quas amor curas ha-
 [bet,
 Haec inter obliiscitur?
 Quodsi pudica mulier in partem juvet
 Domum atque dulces liberos,
 Sabina qualis aut perusta solibus
 Pernicis uxor Apuli,
 Sacrum vetustis exstruat lignis focum
 Lassi sub adventum viri,
 Claudensque textis cratibus lactum pecus
 Distenta siccat ubera,
 Et horna dulci vina promens dolio
 Dapes inemptas adparét:
 Non me Lucrina juverint conchyilia
 Magisve rhombus aut scari,
 Siquos Eois intonata fluctibus
 Hiemps ad hoc vertat mare;
 Non Afra avis descendat in ventrem
 [meum,
 Non attagen Ionicus
 Jucundior quam lecta de pinguissimis
 Oliva ramis arborum
 Aut herba lapathi prata amantis et gravi
 Malvae salubres corpori
 Vel agna festis caesa Terminalibus
 Vel haedus creptus lupa.
 Has inter epulas ut juvat pastas oves
 Videre properantes domum,
 Videre fessos vomerem inversum boves
 Collo trabentes languido
 Positosque vernas, ditis examen domus,
 Circum residentes Lares,
 Haec ubi locutus fenerator Alfius,
 Jam jam futurus rusticus,
 Omnem redegit idibus pecuniam,
 Quaerit kalendis ponere.*